

PETŐ BALÁZS

A felvilágosító diktatúra elleni 1799-es, nápolyi Bourbon-párti felkelés dilemmája

The dilemma of the 1799 pro-Bourbon uprising in Naples against the Enlightenment dictatorship

Absztrakt

Az Appennini-félsziget és az itáliai államok elleni francia forradalmi invázió 1796-ban kezdődött. A Bourbon-ház által uralt Nápolyi Királyság 1799-ben bukott el, a várost Jean-Étienne Championnet tábornok vette be. A politikai zűrzavart kihasználva a Szicília szigetére menekült királyi udvar megbízta Fabrizio Ruffo bíborost, hogy szervezzen fegyveres haderőt a király hűségén maradt alattvalókból. A bíboros sikerrel járt, és 1799 júniusára csapatai visszafoglalták a fővárost. A tanulmány megkísérli tisztázni a restauráció eseményeinek pontos terminológiáját. Az eszmetörténeti megközelítés bővebb megértéséhez Joseph de Maistre ellenforradalmi szerző politikai teológiájának kontextusa szolgál segítségül. Mindezekon felül a tanulmány mentálitástörténeti adalékokkal is szolgál, fókuszba helyezve a népi gondolkodás és a vallási hevület történeti előzményeit és aktualitását az 1799-es események idején.

Kulcsszavak: Parthenopéi Köztársaság, népfelkelés, ellenfelvilágosodás, banditizmus, Bourbon-ház

Abstract

The French revolutionary invasion of the Apennines and the Italian states began in 1796. The Kingdom of Naples, ruled by the House of Bourbon, was overthrown in 1799 by General Jean-Étienne Championnet. Taking advantage of the political turmoil, the royal court, which had fled to the island of Sicily, commissioned Cardinal Fabrizio Ruffo to organise an armed force from the subjects who remained loyal to the king. Cardinal Ruffo succeeded and by June 1799 his troops had recaptured the capital. The study attempts to clarify the precise terminology used to define the events of the Restoration. A broader understanding of the ideological approach was helped by the context of the political theology of the counter-revolutionary author Joseph de Maistre. In addition, the study also provides some contributions to the history of mentality, focusing on the historical backgrounds to and relevance of popular thought and religious fervour at the time of the events of 1799.

Keywords: Parthenopean Republic, popular uprising, counter-enlightenment, banditry, House of Bourbon

1. A nápolyi forradalom és historiográfiája

A risorgimento korai időszakához tartozó, 1799. évi nápolyi események magyarországi viszonylatban csekély mértékű recepcióval bírnak, különösen az eszmetörténeti szegmensen belül. Tanulmányomban arra keresem a választ, milyen viszonyban is állt egymással a „forradalom és ellenforradalom” aszimmetriája, illetve lehetséges-e egyáltalán ezeket a terminusokat használni 1799 esetében.

Az Appennini-félsziget és az itáliai államok elleni francia forradalmi invázió 1796-ban kezdődött, amikor a Direktórium Bonaparte Napóleon tábornokot nevezte ki az úgynevezett itáliai hadsereg főparancsnokává. Az ekkor alig 27 éves Bonaparte igen gyors és jelentős sikereket ért el, ennek következtében 1797-re egész Észak-Itáliát francia fennhatóság alá vonta, kiterjesztve ezzel a forradalmi állam természetes határait.¹

Franciaország seregei – ekkor már nem Napóleon vezetésével –, 1798-ban tovább növelték a területeket, leigázták a Pápai Államot, és Római Köztársaság néven kliensállammá szervezték.² A Nápolyi Királyság aktív szerepvállalása innentől fogva került előtérbe. A királyságot ekkor a Bourbon-dinasztia uralta, a dél-itáliai monarchia feje IV. Ferdinánd (Szicília uralkodójaként III. Ferdinánd) volt, felesége az a Habsburg–Lotaringiai-házból való Mária Karolina, akinek a testvérét, Mária Antónia francia királynét 1793-ban kivégezték.³ A királyi hadsereg kezdetben jelentős sikereket aratott, hiszen még Rómát is sikerült visszafoglalnia 1798 őszén. A Jean-Étienne Championnet tábornok vezette francia haderő azonban feleszmélt, és kis idő leforgása alatt összeroppantotta Ferdinánd erőit, kétértelműen meghátrálásra készítette ezzel a Bourbon-hadsereget.⁴

A királyi család végül Nápoly elhagyása mellett döntött, és Szicília szigetére menekült, ahol az angol flotta védelme alá került. A Bourbonok távozását követően a hátrahagyott királyi helytartó rövidesen Championnet tábornokhoz fordult fegyvernyugvásért, aki azt január 11-én el is fogadta. 1799 első hónapjában a királyság, bár névleg összeomlott, gyakorlatilag továbbra is erős Bourbon-befolyás alatt maradt. Championnet

1 Pete 2018, 45–48.

2 Meszlényi 1941, 63.

3 Davis 2006, 72.

4 Uo., 74–75.

tábornok elnyerte a főváros lakóinak szeretetét, a megalakuló Parthenopéi Köztársaság (Repubblica Partenopea) katonai és politikai erejét továbbra is a megszálló francia katonaság adta. Ezt a fegyvertényt az sem ellensúlyozta igazán, hogy az ideiglenes kormány tagjai nápolyi származású értelmiségiek voltak, élükön a neves jogászként és forradalmárként ismert Mario Paganóval. Pagano készítette el az új állam alkotmánytervezetét is, ám annak bevezetésére már nem kerülhetett sor, mivel Szicília szigetéről igen erős ellenforradalmi szervezkedés indult a király jóváhagyásával, Fabrizio Ruffo bíboros vezetésével.⁵ Az itáliai történetírásban sokszor „condottiere-bíborosként” is említett Ruffo belföldi szervezkedése olyan sikeresnek bizonyult, hogy szárazföldön 1799 júniusára a király fegyveresei, a túlnyomórészt vidéki lakosokból, banditákból és lazzaronékból⁶ szerveződött Szent Hit Hadserege (Esercito della Santa Fede) visszafoglalhatta Nápoly városát.⁷

A királyi pár számtalan alattvaló száműzésén túl 119 halálos ítéletet hozott, zömében a bukott köztársaság egykori vezetőire vonatkozóan. Noha a mai napig eltérőek a vélemények arról, hogy mennyiben a Bourbonok és mennyiben Horatio Nelson angol admirális akarata érvényesült ebben a kérdésben, az ítéleteket mindenesetre végrehajtották, és egészen 1806-ig, az újabb francia hatalomátvételig a monarchia kérlelhetetlenül kemény forradalomellenes politikát gyakorolt.⁸

Az ellenforradalom mint kifejezés a királyság híveinek szemszögéből aligha jelent meg tisztán, ma ismert formájában. Sokkal inkább a (rég) rend helyreállításáról, sőt, egyenesen a tradicionális keresztény királyság eszményének restaurációjáról és megerősítéséről beszéltek. Domenico Sacchinelli többek között azt a végkövetkeztetést vonta le *Memorie storiche sulla vita del cardinale Fabrizio Ruffo* (szabad fordításban: Történelmi visszaemlékezések Fabrizio Ruffo bíboros élete alapján) című munkájában,

5 Madarász 1994, 217–218.

6 A nincstelenek, koldusok és munkanélküliek tömegei egy egészen egyedülálló, jellegzetesen nápolyi társadalmi tömböt alkottak, a lazzaronék (régiesen, többes számú alakban lazzaroni) rétegét. Számuk a 18. század végén 35 ezerre volt tehető. Munka nélkül tengődtek, szociális státuszukat különös módon egy idő után személyiségjegyükké is tették, sőt büszkélkedtek ezzel. Általánosságban véve ők követték el a legtöbb bűncselekményt, amikre az esetek többségében külső megbízók bérelték fel őket. Hangosak voltak, obszcének, vulgárisak, és persze mindenki számára potenciális veszélyforrást jelentettek, akikkel konfliktusuk támadt (lásd: Bernier 2018, 259).

7 Pete 2018, 166.

8 Notari 2019, 109–111.

hogyan Ruffo tulajdonképpen egyszerre állította helyre a katolicizmus és a királyság tisztaságát a háború végeztével.⁹

Ez az értelmezés különösen a 19. század végétől vált figyelemre méltóvá, miután 1860-ban Garibaldi és vörösinges fegyveresei megbuktatták az ekkor már Két Szicília Királyságának nevezett dél-itáliai államot. A nápolyi monarchia területeit végérvényesen szárd–piemonti zászlók alatt egyesítették a félsziget más államaival együtt, jelentős sokkot okozva ezzel a dél-itáliai lakosság körében.

A napjainkban is létező Dél-párti publicisztika és lokális, revizionista történetírás sokszor leegyszerűsítő és elfogult olvasata a Délt nem felszabadított területként, hanem az egyesítés áldozataként mutatja be. Alapállításuk szerint a fegyveres hódítók tulajdonképpen gyarmatosították és kizsákmányolták a régiót. Ehhez mérten a déli megközelítés az új állam ellen fegyvert fogó és gerillaháborút folytató, az északi (valamint az olasz nacionalista) történetírás által köztörvényes bűnözőként ábrázolt brigantikban kezdte látni szabadságharcosait, akik a néhai Bourbon-államnál is rosszabb „északi megszállók” rabigáját próbálták lesöpörni magukról, sőt, egyenesen magáról az elnyomott Délről.

Napjainkra két nagyobb történetírói irányzat bontakozott ki: a katolikus-tradicionalista és az ún. neobourbon. A katolikus-tradicionalisták szerint az olasz egység elsősorban szabadkőműves-jakobinus erők műve. Ennek kapcsán pedig a katolikus egyházat nemhogy nem hagyták érvényesülni a folyamatban, de egyenesen a Pápai Állam teljes felszámolása és a katolikusok kisemmizése volt a fő cél. Ehhez az irányzathoz tartoznak olyan szerzők, mint Francesco Maria Agnoli, Roberto de Mattei vagy Oscar Sanguinetti. A neobourbon irányzat annyiban más, hogy elsősorban a „déli identitás” erősítését helyezi fókuszba, alkotói pedig a risorgimento történetének teljes újraírását követelik, különösen a Dél ellen elkövetett bűncselekmények és egyéb jogtalanságok bemutatásával. Alapállításuk szerint az olasz egyesítés a Dél konszenzusa nélkül zajlott le, tehát az események revíziója többszörösen is indokolt. Az irányzatot képviselő szerzők közé sorolható többek között Nicola Zitara, Antonio Ciano és Gennaro de Crescenzo.

Alapvetően egyik irányvonal sem örvend osztatlan népszerűségnek a történettudományos szakmai berkekben, mivel alkotóik egészen elfogul-

⁹ Sacchinelli 1836, 277.

tan tesznek tanúbizonyságot az egykor független Dél jobb sorsra érdemes mivolta mellett. Az akadémiai történetírás szempontjából jelentőségük abban áll, hogy sokszor egyoldalú meglátásaikkal válaszreakciókra készítetnek, és hozzájárulnak az események kritikussabb megközelítéséhez. Te gyük hozzá, az olasz egység higgadtabb kritikája már e két irányzat megformálódása előtt is létezett.¹⁰

2. Ellentétes forradalom vagy a forradalom ellentéte...

1799 szempontjából a legfontosabb forradalomértelmezés kétségkívül Vincenzo Cuoco olasz történetírótól ered, akit nem mellesleg a risorgimento korai politológusának is tekinthetünk. Cuoco főművében, a *Saggio storico sulla rivoluzione napoletana del 1799* (szabad fordításban: Történelmi esszé az 1799-es nápolyi forradalomról) című írásban a „passzív forradalom” elméletét hívta életre. Az esszé elsősorban a nápolyi Bourbonok politikáját kritizálja, kiemelve annak el nem vitatható érdemeit is. Cuoco az 1734-től 1759-ig uralkodó VIII. Károly (Szicília királyaként V. Károly, Spanyolország királyaként III. Károly) politikáját még kedvezőként ítélte meg, kifejezve, hogy ekkor kezdődött el Nápoly fénykora, a királyság ekkor érezhette a béke és a jólét korlátlanságát, megőrizhette semlegességét a háborúk idején, függetlenedhetett a spanyol koronától, és ami a legfontosabb, gyermekkorból ifjúkorba léphetett.¹¹ Cuoco a felvilágosodás (Illuminismo) kiteljesülését és tetőzését a Bernardo Tanucci államminiszter nevével fémjelzett, 1759-től 1776-ig tartó időszakhoz köti, lévén az ekkor még fiatal Ferdinánd király helyett voltaképpen ő vezette az államot. Az ifjú uralkodó azonban 1768-ban házasságot kötött a Habsburg–Lotaringiai-házból származó Mária Karolinával, aki néhány éven belül saját kezébe vette a hatalmat. Az ausztriai származású királyné elsődleges érdeke az volt, hogy Nápolyt teljesen kivonja a spanyol korona fennhatóságából, és azt minél inkább a Habsburg Birodalom érdekkörébe helyezze. Ennek szellemében az egyértelműen spanyolbarát Tanuccit lemondatta, kinek helyét rövid időn belül John Acton, egy ír-angol származású államférfi töltötte be. Ac-

¹⁰ Pete 2020b, 3.

¹¹ Cuoco 1861, 39–41.

ton elsősorban a hadsereg és a haditengerészet fejlesztését tűzte ki célul, és minden egyéb reform – így a felvilágosodás szellemében történő bármiféle átalakulás – megtorpant, sőt, egészen 1799-ig el is halt.¹²

Cuoco a *Saggio storico* lapjain egyenesen ősbűnnek tekinti az ausztriai származású királyné hatalomra juttatását. Sokatmondó, hogy munkájának negyedik fejezetét Napoli – La Regina, azaz Nápoly – A királyné címmel látta el.¹³ Végső soron a forradalom kirobbanásának fő indokát is abban látta, hogy Mária Karolina Actonnal karöltve teljesen megsemmisítette mindazt, amit VIII. Károly felvilágosult abszoluzmusa megteremtett, vagy éppen helyrehozott. IV. Ferdinándot emellett súlytalan és gyenge emberként írta le, akit felesége egészen maga mögé utasított.¹⁴

Az 1799-es forradalomban Cuoco mégsem játszott aktív szerepet, sőt, a kirobbanását sem üdvözölte. Nem tudta helyeselni az általa idealistának tartott patrióták fellépését, mivel már kezdetben sem hitt sikerükben. Kritikával illette Mario Pagano alkotmánytervezetét, felfedve annak súlyos hibáit, de ezt is csak magánlevelek formájában tette meg. Magas tisztséget nem vállalt a megszülető Parthenopéi Köztársaságban, a voltturnói tartomány kormánybiztosának titkára volt. A köztársaság bukása után valószínűleg azért száműzték, mert aktív szerepet vállalt a királypárti Baccher fivérek összeesküvésének leleplezésében.¹⁵ Leginkább a vérben fogant Bourbon-restauráció tanulságai alapján alkotta meg a „passzív forradalom” kifejezést.

A „passzív forradalom” elmélete a nápolyi patrióták alaptévedésére épült, melyet a francia mintára alakított forradalom illúziója adott. Eszerint a Bourbon-államot és vele a hagyományos, organikus fejlődő társadalmi berendezkedést gyökeresen meg lehet változtatni, és helyettesíteni lehet Franciaország eszméivel és intézményeivel. Cuoco azonban nem ítélte el egyértelműen a forradalom vízióját, hiszen szükségszerűnek gondolta a népek fejlődéstörténetében. Elmékedései szerint egy társadalom önnön hagyományaiiban gyökerezik, ezen alapszik képessége a spontán, független és folytonos megújulásra. A társadalom létét azonban bizonyos eszmék kormányozzák, melyek az idők folyamán zárt rendszerbe tömörülnek, ez

12 Salvatorelli 1943, 192.

13 Cuoco 1861, 22.

14 Uo., 24.

15 Jászay 1943, 12

hozza magával elvontságukat és gépies alkalmazásukat bizonyos esetekre. Mindez szükségszerűen forradalomhoz vezet, melynek feladata, hogy gyökeresen elpusztítsa a zárt, megmerevedett rendszereket annak érdekében, hogy megújítsa az eszméket, és a való élet szerint alakítsa őket. A valódi forradalom Cuoco szerint tehát nem más, mint a „hagyományok meggyorsítása”.

Cuoco tehát egyértelműen megkülönbözteti az „aktív” és a „passzív” forradalmakat. Az „aktív” forradalom a népből indul ki, annak véleményei és igényei szerint, kimenetele pedig ugyancsak a nép jelleme szerint alakul. A „passzív” forradalom azonban kisszámú entellektüel műve, a nép pedig pusztán egyszerű néző vagy akarathoz nélküli eszköz a forradalmárok kezében, ennél fogva bukása is borítékolható. Cuoco szerint egyértelmű a különbség, hiszen a francia „aktív” forradalom volt, míg a nápolyi „passzív”.¹⁶

Joseph de Maistre az ellenforradalom gyakorlati víziójáról elsősorban az *Elméltetések Franciaországról* című művében ír. Alapvetően pozitív kontextusban fogalmaz az ellenforradalomról, hiszen úgy véli, mindaz, ami rossz hírét kelti, valójában csak alaptalan vádaskodás azok részéről, akik félnek a monarchia restaurációjától. De Maistre szerint a visszatérő, Istentől rendelt uralkodó inkább erénnyel, mintsem terrorral fogja újra megszilárdítani uralmát, csupán azoknak lesz félnivalójuk, akik bizonyítottan aláásták a királyi hatalmat, és káoszba taszították az államot. Itt többek között és leginkább XVI. Lajos halálos ítéletének megszavazóira gondolt. Ugyanakkor elismeri, nem lehetetlen, hogy „a szörnyek által megdöntött monarchiát hozzájuk hasonló szörnyeknek kell helyreállítaniuk”. Ez valójában kérdésként merül fel, melynek eredeti szövegkörnyezete teljes egészében így hangzik:

„Hihető-e, hogy a betegség után az egészség visszanyerése ugyanolyan fájdalmas, mint a megbetegedés folyamata? Hogy a szörnyek által megdöntött monarchiát hozzájuk hasonló szörnyeknek kell helyreállítaniuk? Ó, nézzenek végre magukba azok, akik ehhez a rabuliztikához folyamodnak, és legyenek őszinték! Ők is pontosan tudják, hogy a vallás és a monarchia barátai képtelenek olyan túlkapásokra, amelyekkel ellenségeik besározták magukat.”¹⁷

¹⁶ Uo., 13–14.

¹⁷ De Maistre 2020, 157–158.

Tehát De Maistre tartott attól, hogy a fegyveres ellenforradalom még több kiontott vérhez fog vezetni, hiszen a forradalom lerombolása végső soron ugyancsak rombolás. A hatalom megszilárdítása kapcsán sokkal inkább az erényesség és a kegyelem szükségessége mellett lép fel, a megtorló büntető-intézkedéseket pedig egy szűk kör számára tartja fenn. De Maistre 1797-ben megfogalmazott ideái természetesen nem valósultak meg maradéktalanul a későbbi francia restaurációs politikában, viszont az a tévhit sem igaz, miszerint „a Bourbonok semmit sem felejtettek és semmit sem tanultak”. XVIII. Lajos király uralkodása Bonaparte végleges legyőzése és száműzése után nem hozta vissza az 1789 előtti *ancien régime* korszakot, sőt, jóval liberálisabb volt annál. Sokatmondó, hogy XVIII. Lajos regnálása alatt (1814–1824) Franciaországban megszilárdult a parlamentáris, képviseleti kormányzat. Restaurációja valójában nagyvonalú kísérletként értelmezhető, melynek keretein belül megpróbálkozott a régi rend, a forradalom és a császárság örökségének összeegyeztetésére.¹⁸ Államában virágba borult a szellemi élet. Egyenes következményeként értékelhetjük az azt követő évtizedek alkotói gazdagságát is, hiszen sokkal fontosabb szellemi irányzatok jöhettek létre, mint a forradalom vagy Napóleon korában.¹⁹ De Maistre két víziója közül, úgy tűnt, a békés restauráció valósult meg, és ennek nyomán inkább érződött a szerző azon állítása, miszerint az ellenforradalom valójában nem ellentétes forradalom lesz, hanem a forradalom ellentéte.²⁰

A Nápolyi Királyság, melyet a spanyol ági Bourbonok utódja, IV. Ferdinánd uralt, jóval komplexebb magyarázatot kíván az ellenforradalmi víziók szempontjából. A dél-itáliai állam életében ugyanis két alkalommal történt trónfosztás, első ízben a tárgyalt 1799. évben, másodízben pedig 1806-ban, az immáron császári méltóságban háborúzó Bonaparte Napóleon által. Napóleon először testvérének, Józsefnek adta a nápolyi trónt, akinek első és legjelentősebb intézkedése a feudalizmus eltörlése volt. Végül 1808-ban a császár sógorára, a tehetséges lovasparancsnok Joachim Muratra bízta Nápolyt, és a nevével fémjelzett, 1815-ig tartó korszakot meglepő módon kedvezően élte meg a déli lakosság. Az egykori Parthenopéi Köztársaság elhamarkodott köztársasági idealizmusa gyakorlatilag fel sem ütötte fejét, mivel Murat képes volt jól alkalmazkodni megszerzett orszá-

18 Hahner 2013, 159.

19 Molnár 2021, 7.

20 De Maistre 2020, 185.

gának szokásaihoz. A kezdetektől fogva önállóságra törekvő uralkodó már-már nemzeti királyként viselkedett: a francia elemek kárára mind nagyobb szerepet juttatott a nápolyiaknak a kormányzásban és az államigazgatásban, továbbá önálló nápolyi hadsereget is szervezett. A számos kedvező gazdasági és jogi intézkedés kétségkívül modernizálta az államot, ugyanakkor az örökké megoldatlan földkérdést, a feudális terhektől szabaduló parasztság földéhségét még a Murat-kormányzat sem tudta megoldani.²¹

Bonaparte 1814-ben bekövetkező első száműzetésekor Murat még meg tudta tartani a Nápolyi Királyságot (noha Szicília sosem lehetett az övé, minthogy az angol flotta védelme alatt a sziget ekkor is az elmenekült Bourbon-család fennhatósága alatt volt), ám 1815-ben, a második visszatérés alkalmával nyilvánosan is kiállt régi-új császára mellett, és hadat üzent Ausztriának. Ez súlyos hibának bizonyult, hiszen Napóleont ismét legyőzték Európa hatalmai, Joachim Murat bukása pedig magával hozta halálos ítéletét is, melyet a trónjára visszatérő IV. Ferdinánd jóváhagyásával 1815. október 3-án végre is hajtottak.²²

A Bourbon-ház két nápolyi trónfosztása között jelentős különbségeket tapasztalhatunk. Mindkét esetben azonos, hogy a királyi család – félve a francia Bourbonok gyászos esetétől – elmenekült, és mindkétszer a forradalmi Franciaország külső beavatkozása okán változott az ország politikai klímája is. Az ellenforradalom víziója azonban egyáltalán nem azonos, ha összevetjük 1799 és az 1808-tól 1815-ig tartó Murat-korszak hangulatvilágát. 1799-ben a forradalomellenes hangulat egy olyan haderőt kovácsolt össze Ferdinánd számára, melyet részint egykori Bourbon-katonák, részint alsó sorból származó parasztok, részint pedig törvényen kívüli fegyveresek alkottak. Mindennek élén pedig egy katolikus bíboros állt, Fabrizio Ruffo, aki karddal és kereszttel indult visszaszerezni a király hatalmát. A sanfedisták hadi sikerei és a főváros bevétele 1799 júniusának elején győzelemre vitte a felkelést, mely ezt követően vérengzések sorát indította el a győztesek részéről. A király visszatérével pedig mindez kiegészült a köztársasági vezetők és egyéb szimpatizánsok halálos ítéleteivel, illetve száműzésével. A fő kérdés, hogy vajon Nápolyban végső soron megvalósult-e bármilyen ellenforradalmi vízió, vagy pedig valami egészen másra kell gondolnunk?

²¹ Pete 2018, 73–74.

²² Uo., 82–83.

Egyes korai risorgimento-történészek, többek között Pietro Colletta²³ és Carlo Botta²⁴ is megemlékeztek arról, milyen fanatikus dühvel mészárolták le a nápolyi forradalom szimpatizánsait már Nápolyba vezető útuk során a sanfedisták. A fővárosban történő véres leszámolások csupán tevézték mindazt, amit a „felszabadítás” során elkövettek.

A fennmaradt dokumentumok és a többnyire ezekből tájékozódó, részrehajlást kerülő történészek jórészt igazolták a korai patrióta írók beszámolóit. Kiemelkedő brutalitásról beszélhetünk, melyek alapvetően nemcsak a franciákat és a forradalom szimpatizánsait, de az egyszerű embereket sem kímélték. Avellinóban azért is akasztás járt, mert valaki nem volt hajlandó éltetni a királyt. Abruzzóban történt, hogy az egyik elfogott franciának kitépték a szívét, megsütötték, és megették. A Chieti melletti Guardiagreleben a szomszédos Orsogna lakosai hajtottak végre valódi népirtást, mely során 328 lakost kivégeztek. Több helyütt (Teramo, Palata, Nápoly, Calabria több települése) a felkelő tömegek az „írastudók” ellen fordultak. Hajsza és ámokfutás indult az írni-olvasni tudók után, mivel a paraszti tudatban az írni-olvasni tudás összefüggött a csalással, amivel őket kiszolgáltattott helyzetbe hozták. Sokak célja a szabad rablásban merült ki. Crotone és Cosenza kifosztását követően a tettesek nem is követték tovább Ruffo bíborost, de később hasonlóan cselekedtek mások is. Az egyik hírhedt bandafőnök, a Parafanténak nevezett Paolo Mancuso szörnyű tetteivel kiérdemelte a „Calabria rettenetes ostora” nevet. Cosenzában egy meggyilkolt tiszt holttestét megfőzette, és megetette a kutyáival. Altamurát is kegyetlenül kifosztották, ráadásul a klauzúrák apácákat tömegesen megérőszakolták.

A franciák is hasonló bűnlajstrommal bírtak. Cassinóban a megölt felkelők fejét levágták, és helyükre disznófejeket tettek. A Frosinone melletti Isola del Liriben az idegen katonaság előbb tömeges nemi erőszakot követett el a helyi nőknél, majd lemészároltak 340 embert, beleértve a meggyalázott nőket és a gyerekeket is.²⁵

Domenico Sacchinelli és mindazon szerzők, akik valamilyen formában a Bourbon-királyság pártját fogták általában, ha nem is nyíltan, de elfogadták, hogy a sanfedisták és a franciák küzdelmei komoly emberáldozat-

23 Colletta 1847, különösen 139–176.

24 Botta 1834, 314.

25 Pete 2020a, 30.

tokkal jártak. Az általános felfogás, melyet Sacchinelli is vallott főművében, csaknem mindenkinél megegyezik: az ártatlanok vérenek kiontása is elkerülhető lett volna, ha a franciák nem szállják meg a királyságot. Sacchinelli különösen sokszor hivatkozik a francia katonai vezetők makacskodására, különösen Mejean parancsnokra, akinek a fővárosi Sant’Elmo erődjének kapitányaként Ruffo bíboros fegyvernyugvást és szabad elvonulást ígért, ám kecsesgető ajánlatai ellenére sem volt hajlandó megadni magát.²⁶ Horatio Nelson admirálist is képzeletbeli pellengérré állítja, mint-hogy ő volt az, aki teljes mértékben felrúgott mindenféle megállapodást a magukat megadó köztársaságokkal.²⁷

Ha elfogadjuk a tényt, és a Nápolyi Királyságban történő brutális tevékenységeket De Maistre kifejezésmódjával élve ellentétes forradalomként azonosítjuk, újabb problémák merülnek fel. Egyrészt megállapítható, hogy Joseph de Maistre az általa veszélyesnek vélt fegyveres ellenforradalom képzeletbeli pusztítását valójában a francia forradalom pusztításaihoz mérte, és tegyük hozzá, még ennek bekövetkezését sem tartotta jogosnak vagy legalábbis szerencsés végkimenetelűnek. Másrészt az 1799-es nápolyi köztársaság nagyon rövid ideig állt fenn. A köztársasági vezetőknek, bár ellességeik jakobinusoknak hívták őket, valójában igen kevés közük volt a francia forradalom radikális szárnyához. Nem akarták kivégezni a királyi családot sem, ráadásul 1799-ben a párizsi Direktóriumnak sem állhatott ez az érdekében. A francia vezetés egyfelől ekkor már régen szabadulni próbált a robespierre-i múlttól és a fékevesztett terror gyakorlatától, másrészt a nápolyi köztársaság megalapításával sem egy hön áhított célt valósítottak meg. A Direktórium egyértelműen bábállamként tekintett a meghódított déli királyságra, ám azon belül is sokkal inkább csereállamként akarták hasznosítani. Tervük az volt, hogy egy esetleges diplomáciai egyezkedés során átadják a megszállt Nápolyt a koalícióba tömörült hatalmaknak hasonló területi ajánlatok fejében. IV. Ferdinánd kétségkívül nem számított tehetségesnek az uralkodás terén, és a reputációja is igen csekély mértékű volt még szövetségesei körében is. Bourbonként a neve sokat jelentett, akárcsak feleségének, Mária Karolinának, aki a Habsburg–Lotaringiai-ház tagjaként még mindig nagyon szorosan kötődött Ausztriához. Esetleges haláluk csak rontotta volna a forradalmi Franciaország hírnevét,

²⁶ Sacchinelli 1836, 292.

²⁷ Uo., 269–270.

márpedig 1799-ben a Direktórium nem pusztán kül-, hanem belpolitikai válságban is szenvedett, és tegyük hozzá, nem is élte túl. A brumaire-i államcsíny során (1799. november 9–10.) Bonaparte Napóleon és katonái szétkergették az Ötszázak Tanácsát, majd az összeesküvők kijelöltek egy alkotmánybizottságot, amely a három ideiglenes konzullal új alkotmányt állított össze.²⁸

Szintén fontos megjegyeznünk, hogy Nápoly esetében nem valósult meg az a fajta szándékos és erőszakos dekrisztianizáció, illetve hagyománygyilkosság, ami a francia forradalomban előfordult. A nápolyi vezetőknek erre idejük sem volt, másrészt a francia katonai vezetés ugyancsak nem követett el olyan bűnöket, melyeket az említett kategóriákba sorolhatnánk. Ennek legékeesebb példája Szent Januáriusz vércsodája és Championnet esete volt. A helyi lakosság életében kiemelkedő áhítattal bíró ókori püspök vérereklyéje ugyanis folyékonyvá vált az idegen generális előtt, mely a nápolyiak körében legitímálta a megszállók jelenlétét, legalábbis szakrális értelemben.²⁹

A katonai atrocitások a franciák részéről sem a forradalom kiterjesztésének igényét tükrözték, sokkal inkább a lakosság fegyveres ellenállásának prevencióját, melyhez csaknem természetesen járult hozzá egy idő után a szabad rablás és a leigázottak feletti hatalmaskodás. Hiába született meg a köztársasági alkotmány, ha a gyakorlatban egyáltalán nem teljesedett ki. Kis túlzással élve a hazatérő IV. Ferdinánd és családja nem egy másik Nápolyt vett vissza 1799 nyarán a forradalmároktól, hanem ugyanazt, amit maguk mögött hagytak 1798 decemberében.

A sanfedisták katonai felkelése, mely elősegítette a restaurációt, gyakorlatilag egy olyan vallásos és hagyományos társadalomért zajlott, melyet el sem vettek igazán a királyság népétől. Egyedül a trón tekintélye sérült, ennek visszaállítása azonban felemásnak tűnik a megtorlások és a régi-új királyi politika fényében. A Bourbon-restauráció utáni Nápoly még mélyebb társadalmi, gazdasági és pénzügyi válságba került, mint amilyenben a forradalom előtt volt. A terror, melyet tulajdonképpen maguk a királypárti felkelők alkalmaztak, erőteljesen sújtotta a polgárságot, de a nemeség jó részét is. A dinasztíát támogató paraszti tömegek kívánsága sem teljesült: nem került sor a sikeres restauráció fejében kilátásba helyezett

²⁸ Hahner 2006, 399–400.

²⁹ Pete 2018, 56.

adókönnyítésre, és a földkérdés megoldására sem hoztak intézkedéseket. A kormány gyengesége és a rendszer érintetlenül hagyása ellehetetlenítettek mindenféle próbálkozást. A hatalmas államadósságot reformokkal kezelhetővé tehették volna, ám erről a királyság régi-új urai, úgy tűnt, halani sem akarnak.³⁰

3. ...vagy egyik sem?

Joggal cáfolható, hogy a köztársaság ellen folyó belföldi harc bármilyen tekintetben is ellenforradalomnak nevezhető. Nem volt ellentétes forradalom, mert maga a forradalom sem teljesedett ki, sőt Cuoco nyomán nem is tekinthetjük teljes értékű forradalomnak, csupán „passzívnak”, mely elhanyagolható támogatói bázissal és egy idegen katonák alkotta haderővel bírt. Ugyanakkor a forradalom ellentétéről sem beszélhetünk, mert a Bourbonok meg sem próbálták visszaszorítani a fegyveres erőszakot, a király és a nála jóval befolyásosabb királyné pedig nem mutatott nagymértékű erényt, a büntetés mértékét minél szigorúbbra próbálták növelni. Horatio Nelson admirális és John Acton államminiszter ebben kitűnő partnernek mutatkozott, noha egyesek szerint ők maguk irányították a megtorlást, közülük is Nelson volt a tekintélyesebb. Ez utóbbi kapcsán is felmerülhet a királyi család felelőssége, mivel *de facto* és *de jure* saját fellázadt alattvalóik elítélését engedték át egy idegen parancsnoknak. A legtöbbet talán ironikus módon éppen a sanfedisták vezére, Fabrizio Ruffo bíboros próbálta tenni az elfogott forradalmárokért, mivel az első ítélőszék felállítását még meghagyták neki, és ennek keretein belül olyan társakat választott a bíraskodáshoz, akik megengedőbbek lettek volna a büntetések kapcsán. Azonban ennek nyilvánvalóvá válását követően eltávolították, és keményebb kezű bírót jelöltek ki.

Mindezek hatására Ruffo bíboros kegyvesztetté vált, és visszavonult, a Murat-kormányzat idején pedig már nem is vállalt semmilyen tisztséget, csendesen élt Nápolyban. Nincsenek arra vonatkozó bizonyítékaink, hogy a kardinális olvasta volna De Maistre *Elmélkedések Franciaországról* című munkáját, mindenesetre a forradalmárok megbüntetéséhez fűződő nézetei hasonlítanak a savoyai gróf megoldási módszereihez. A keresztény ural-

³⁰ Uo., 72.

kode kegyelemgyakorlásának politikai aktusát, úgy tűnt, Ruffo kívánta megtenni, viszont ez éppen a királyi pár és angol szövetségeseik ellenállásán bukott el.

A témával foglalkozó történészek zöme nem is feltétlenül az „ellenforradalom” jelzőt használja a restaurációig vezető út leírására, hanem napjainkban egyre inkább a La Grande Insorgenza (Nagy Felkelés) vagy egyszerűen csak Insorgenza (Felkelés) megnevezéssel élnek. Előbbi különösen népszerű az elfogult Dél-párti szerzőknél, többek között Francesco Maria Agnoli katolikus történész könyvei címében is gyakran szerepel ez a jelző. Ugyanakkor hozzá kell tennünk, ez az elnevezés sokkal inkább a kánonépítő nép-nemzeti történetírást jellemzi, mintsem az események különálló vizsgálatát. Természetesen a „népfelkelés” *terminus technicus*a jóval közelebb áll a sanfedisták cselekedeteihez, mintsem a túlon túl is magasznak tekinthető „ellenforradalom” megnevezés, még akkor is, ha ez alatt az ellenforradalom szimpla, azaz fehérterrorral átítatott jelentését értjük.

Valójában még ennél is mélyebb és szintén nem új keletű értelmezést kell társítanunk a jelenséghez. A kiindulópont ez esetben a társadalmi mozgalmak archaikus formáinak vizsgálata, avagy a „primitív lázadók” viselkedésének esete, ahogyan Eric Hobsbawm angolszász történész fogalmazott. Hobsbawm gondolkodásmódjának csupán töredékét érvényesíthetjük ebben a kérdésben, noha kétségkívül kiválóan fejtette ki több művében is³¹, bár érvelésében erősen keveredik az irodalmi és a néprajzi benyomások történelmi tényként kezelése, melyek miatt számos, általa is jogosnak vélt kritika érte.

A nápolyi tömegek 1799-ben történő fegyveres felkelését közel lehetetlen a francia forradalom alkotta szellemi közeg bármely pontjára helyezni, mivel viselkedésük valójában messze a felvilágosodás előtti időkbe nyúlik vissza. Ennél a pontnál talán jóval célszerűbb lenne eszmetörténeti megvilágítás helyett inkább mentalitástörténetről beszélni, mely magyarázatul szolgál az események jobb megértéséhez.

1799-ben a Nápolyi Királyság (hozzá értve természetesen Szicíliát is) egyike volt Európa legelmaradottabb államainak. Ez az elmaradottság, bár Cuoco szerint a felvilágosodás elnyomásából eredt, az obskurantizmus állami szintre emeléséből, ennek gyökerei mégis mélyebbre nyúlnak. A Ná-

31 Többek között az 1974-ben magyarul is megjelent *Primitív lázadók – Vázlatok a társadalmi mozgalmak archaikus formáiról a XIX. és a XX. században* című művében, illetve a jelenleg még csak angolul elérhető, 1969-ben kiadott *Bandits* című munkájában értekezik a banditizmusról és az ehhez hasonló társadalmi jelenségekről.

polyi Királyság története számottevően a klérus és a világi hatalom harcából állt, melynek egy ellentmondásos viszony volt az okozója, hiszen a katolikus egyház talán egyetlen más itáliai állam életében sem bírt akkora jelentőséggel és hatással. Ennek gyökere arra vezethető vissza, hogy a normann Robert Guiscard 1059-ben a melfi egyezmény folyományaként vazallusi esküt tett II. Miklós pápának. Innentől fogva az egyházi állam pápai mindig is hűbéresükként tekintettek a nápolyi uralkodókra, ami egészen a 18. századig komoly konfliktusokat eredményezett. Mindezt valamelyest sikeresen szorította vissza a világi hatalom javára VIII. Károly és Tanucci államminiszter.³²

Mindennek ellenére a társadalmi feszültségek megoldatlanok maradtak, hiába vált a Nápolyi Királyság a 18. század közepén a modern turizmus bölcsőjévé³³ és fővárosa a franciaországi Bourbonok versailles-i pompájával vetekedő metropoliszává. Még Károly sem tudott megoldást találni a vidéki banditizmus, a feudális jogaikról lemondani nem akaró bárói réteg, illetve a fővárosi lazzaronék okozta problémákra. Ráadásul az antiklerikális intézkedések ellenére a déli népesség túlnyomó része továbbra is erősen kötődött az egyházhoz, sőt, még annál is jobban a katolicizmus lokális vallási formáihoz, melyek egészen egyedülállónak számítottak Európában. Egyes kutatók szerint a királyság népeinek krisztianizmusa valójában egy igen sajátos sámánizmus képét öltötte magára a gyakorlatban.³⁴

Virágzott az ereklyék és a szentek kultusza, s ezekhez csaknem törvényszerűen kapcsolódott a vallási ünnepekhez igazodó szigorú életvitel. Ezek a szokások a kora újkori Európában, különösen a katolikus megújulás korában sem számítottak kirívónak, ám Európán belül Nápoly és Szicília területén maradtak meg talán a legtartósabban. Dél-Itália lakóinak vallási élete még a 18. század közepén is inkább hasonlított a középkori kereszténység felfogásrendszerére, sőt – és ebből kifolyólag nevezhető sámánista jellegűnek –, sokszor keveredtek a keresztény rítusok „prekrisztián” elemekkel is. A néphit erősen támaszkodott a természetfeletti való kapcsolatteremtésre, különösen a bajoktól való megóvás céljából, ennek érdekében pedig olyan rituálék és közbenjárások is előfordulhattak, melyeket Róma hivatalosan sosem büntetett. Ezt jól példázza, hogy a Nápolyi Inkvizíció 1590 és 1710 között több mint hatszáz tárgyalást folytatott le

³² Pete 2018, 36.

³³ Bernier 2018, 247.

³⁴ Astarita 2005, 114.

a kétes jellegű praktikák ügyében. Jellemző, hogy ezen esetek túlnyomó részének nem tulajdonítottak komoly jelentőséget. A fennmaradt iratanyagok és nyilvántartások mindenestre pontos látképet adnak a népi vallásosság lokális sajátosságairól. Az inkvizítorok által dokumentáltak alapján a nápolyiak többsége meggyőződésesen támaszkodott amulettekre, igézetekre, bájitalokra és sok más mágikus formulára, melyek használóik szerint főszerepet játszanak a természetfeletttel való kapcsolattartás elősegítéséhez vagy megerősítéséhez a mindennapi életben.³⁵ Bourbon Károly és a mindenkori uralkodók, ha nem is értettek velük egyet, de igazodni kényszerültek a népi kultuszokhoz, különösen Szent Januáriusz vércsodájához, mely a nápolyiak szemében minden törvényt felülírva legitímálta számukra aktuális uralkodójukat.³⁶ Ez 1799-ben különösen komoly problémát okozott a köztársaság-ellenes haderőnek, hiszen a megszállók jelenlétében is bekövetkezett a csoda. A dilemmát végül Fabrizio Ruffo bíboros oldotta fel a sanfedistákat lelkesítő vallási propagandájában. A harcok kardinális a vércsoda köztudomásra jutását követően eltévelyedett jakobinusként jelölte meg Nápoly védőszentjét, akit csak egy másik szent büntethet meg és téríthet vissza a helyes útra, így lett végül a Szent Hit Hadseregének támogató szentje és védelmezője Páduai Szent Antal.³⁷ Ez a megdöbbenőnek tűnő anakronizmus azonban sokkal inkább a népi vallásosság sajátos szentértelmezésének köszönhető. Szent Januáriusz népszerűségvesztése nem egyedülállóan Ruffo bíboros érdeme. A megszállt Nápolyban a köznép eleinte nagy reményeket fűzött a vércsodához, mely a francia katonaságot legitímálta. A háborús sikertelenségek, a francia katonaság magatartása és a nápolyi forradalmárok csalódáskeltő erőfeszítései a köztársaság stabilizálását illetően azonban megváltoztatták a városlakók magatartását is a szenttel kapcsolatban. A késő tavaszi vallási ceremóniákon, melyeket már a Championnet helyére érkező Étienne MacDonald tábornok felügyelt, általánossá vált Szent Januáriusz kifütyülése és gúnyolása.³⁸ A várost visszafoglaló sanfedisták már a Nápolyhoz vezető úton elvesztették bizalmukat iránta, sőt, különösen népszerűvé váltak azok a képek, melyeken Szent Antal jelenik meg a Szent Hit Hadseregének égi vezetőjeként, valamint azok is, melyeken Szent Antal szemé-

35 Uo., 110–111.

36 Notari 2019, 83.

37 Uo., 106–107.

38 Acton 1974, 373–374.

lyesen győzi le Szent Januáriuszt.³⁹ A társadalom a bizalomvesztés hatására nem örökre, de hosszú időre elfordult az egykori mártír püspök kultuszától. Június 13-át Szent Antal napjának ajánlották, és évenként megünnepelték győzelmét.⁴⁰

A természetfeletti erők összecsapása egészen másféleképpen jelenik meg Joseph de Maistre politikai teológiájában. A savoyai gróf a teremtő Isten megtisztító büntetéseként értelmezte a francia forradalom születését, minthogy az őrjöngés elszabadításával nyilvánvaló tette, hogy az isteni elv nélkül semmilyen politikai alkotás nem jöhet létre.⁴¹ Ha ezt hozzákapcsoljuk a felkelés idején zajló szentdilemma esetéhez, alighanem helytállónak kell tennünk De Maistre politikai-teológiai érvelését, mivelhogy a főváros évszázados védőszentjének jakobinussá válása is maga a hagyományos rend felbomlásának csalhatatlan jelképe. Azonban hangsúlyoznunk kell, Nápoly társadalmi hagyományai még ezzel együtt sem szenvedtek akkora pusztítást, mint Franciaországéi.

Fontos mentalitástörténeti tényként kell közölnünk mindezek mellett a kannibalizmus jelenségét, melynek gyakorisága és, mondhatni, természetzerűsége a fővárosért küzdő sanfedisták szemszögéből nézve egyáltalán nem elhanyagolható.

Az antropofágia, mint arra Luca Addante, a Torinói Egyetem professzora is rámutatott, valaha egész Európában elterjedt jelenség volt, melynek bizonyos elemei még a 18. század végén is általános szokásként éltek. Nápoly esete ebben is más: fegyveres felkelők, különösen a harcba szálló brigantik, nem az éhezés, illetve „terápiás”, „gyógyító” célból fogyasztották ellenségeik húsát, hanem egészen más okokból. Az emberevés célját politikai, mágikus és rituális indítékokban érhetjük tetten.⁴² A fegyveresek nem pusztán a rivális francia katonákat csonkították meg és fogyasztottak belőlük („exokannibalizmus”), hanem a velük együtt nem működő, céljaikat nem támogató déli lakosokat is („endokannibalizmus”). E tényező egészében véve aláássa az egységes ellenforradalom, hovatovább az egységes nép-nemzeti felkelés gondolatát is.⁴³ A sanfedisták zöme inkább magányos

39 Astarita 2005, 196–197.

40 North 2018, 300.

41 De Maistre 2020, 277.

42 Az antropofágia típusainak megnevezését Claude Lévi-Strauss ötponos osztályozása képezte (lásd: Addante 2021, 201).

43 Addante 2021, 203.

harcos volt (miképpen a brigantik általában⁴⁴), sereggé szerveződésüket pedig sokkal inkább motiválták a hadjárat sikeressége esetén kilátásba helyezett jutalmak (úgy mint a királyi kegyelem, illetve a vagyonnal járó katonatiszti rang). Nem tagadható, hogy a hagyományok és a vallás védelme, valamint a számukra megfellebbezhetetlen igazságforrás, vagyis a király tiszteletben tartása és trónra juttatása ugyanúgy megtalálható volt indítékaik között. Alapvetően viszont azt is látnunk kell, hogy az Itália egészén jellemző *campanilismo*⁴⁵ jelenségéből adódóan mindezek fontossága és jellege személyenként és alakulatonként változhatott. Céljaik zöme individuális természetűként határozható meg.

Nápolyhoz egyre közelebb érve a sanfedisták brutalitása egyre nőtt, maga Domenico Sacchinelli is elszörnyedve írt a megzabolázhatatlan tömeg mézszárlásairól és gyújtogatásairól, melyeket maga a bíboros sem tudott megállítani.⁴⁶ A spirituális antropofágia értelmezési körébe vonhatjuk az ellenfelek levágott testrészeinek emléktárgyként, illetve győzelmi jelvényként való ellopását.⁴⁷ A pontos meghatározások terén azonban nem lehetünk teljesen biztosak, mivel a sanfedisták módszeresen gyalázták meg a legyőzött katonák és civilek élettelen testét.

4. Összegzés és konklúzió

1799 eseményei a Szent Hit Hadseregének részéről egyáltalán nem határozhatók meg az „ellenforradalom” terminussal. Ironikus módon a Nápolyi Köztársaságban tisztséget vállaló Vincenzo Cuoco gondolatvilága emlékeztethet azokra az elvekre, melyeket a francia ellenforradalmi teoretikusok – különösen Joseph de Maistre gróf – vallottak. Cuoco igen közel áll a valódi ellenforradalom elméletéhez, ezen a téren pedig egyáltalán nem meglepő az azonosság, mivel bizonyítottan olvasta az *Elmélkedések Fran-*

44 Hobsbawm 1974, 42.

45 A *campanilismo* a magyar nyelvre csaknem lefordíthatatlan kifejezés. Az olasz „campanile”, azaz harangtorony szóból ered, és alapvetően az itáliai területek jellemző partikularizmusára utal. A patriotizmus leszűkül szülőfalura vagy szülővárosra, de semmiképpen sem terjed tovább egész tartományra vagy országra. Ez gyakran a szomszéd városok leszólásában, sőt, egymással való ellenségeskedésben nyilvánul meg (lásd: Pete 2018, 40).

46 Sacchinelli az „*orrenda anarchia*” (borzasztó anarchia) kifejezéssel élt (lásd: Sacchinelli 1836, 230–231).

47 Addante 2021, 35.

*ciaország*ról című De Maistre-írást, illetve Burke-nek a modern konzervatívizmust megalapozó *Töprengések a francia forradalomról* című munkáját is.⁴⁸ A gyakorlatban Fabrizio Ruffo kísérelt meg igazi, a keresztényi kegyesség és megtisztulás jegyében fogant ellenforradalmat végrehajtani, azonban az általa vezetett hadsereg elhomályosította, a visszatérő Bourbon Ferdinánd akarata pedig egészében véve megsemmisítette mindazt, amit a rangidős kardinális eltervezett a monarchia restaurációja kapcsán.

A királypárti fegyvereseket a vallás és a hagyomány lobogója alatt egyesítették, ugyanakkor ez mai kifejezéssel élve leginkább a populistáknak beszédmóddal sikerülhetett, illetve a hadjárat végén kilátásba helyezett anyagi jutalmak fényében. A sanfedisták saját országuk lakóit is kegyetlenül öldökölték, sokszor valódi ok nélkül, jó részük pedig szabad rablásuk befejezése után haza is tért, mielőtt még Nápolyhoz érkeztek volna. Az eseményeket illetően talán a legmegfelelőbb meghatározás az „archaikus tömegfelkelés”. A Ruffo bíboros lobogója alatt vonuló fegyveresek sokkal inkább illeszthetőek a középkori társadalmakra jellemző primitív parasztfelkelések sorába. Jelenlétük mindenesetre problematikus, ám ezen probléma forrása elsősorban a felvilágosodás kánonjában keresendő, melynek nagyjai önkényesen vallották, hogy koruk a fény százada, és az emberi ész diadalának kiharcolását a régi rend bukása előzi meg. Bár az általános vélekedés szerint ezt a gőgöt éppen a franciaországi forradalom terrorba fulladó eseményei húzták keresztül, valójában több felől is megközelíthetjük ezt a kérdést. A nápolyi események ugyancsak éles vágást ejtettek a felvilágosodás szellemi szövetén mindannak ellenére, hogy voltaképpen a francia forradalom történetéhez tartoztak. Brutalitásuk mégsem vált egészen egyedülállónak a térség történelmében, hiszen egészen a nápolyi regnum 1861-es bukásáig minden egyes forradalmi helyzet komoly mézárítások és egyéb leszámolások melegágya lett. Ez az olasz egységet követően már-már egészen polgárháborús helyzetig fajult, elősegítve a brigantaggio kultuszának romantista kialakulását Dél-Itáliában. Megerősítette továbbá azt a dávilai gondolatot, miszerint „az ébredő nép először kiabál, azután lerészegedik, rabol, gyilkol, majd megint elalszik”.⁴⁹ Hozzátehetjük, ez abban az esetben is érvényes, ha az ébredő nép a nápolyi Bourbon-lobogó alatt teszi mindezt.

⁴⁸ Jászay 1943, 22–23.

⁴⁹ Dávila 2014, 166.

Irodalom

- Acton, Harold 1974: *The Bourbons of Naples, 1734–1825*. London, Methuen Publishing.
- Addante, Luca 2021: *I cannibali dei Borbone. Antropofagia e politica nell'Europa moderna*. Róma, Editori Laterza.
- Astarita, Tommaso 2005: *Between Salt Water and Holy Water: A History of Southern Italy*. New York, W. W. Norton & Company.
- Bernier, Olivier 2018: *Pleasure and Privilege: Life in France, Naples, and America 1770–1790*. Boston (MA), New Word City.
- Botta, Carlo 1834: *Storia d'Italia dal 1789 al 1814*. Lugano, Giuseppe Ruggia kiadása.
- Colletta, Pietro 1847: *Storia del reame di Napoli dal 1734 sino al 1825*. Brüsszel, Societa Libreria Hauman.
- Cuoco, Vincenzo 1861: *Saggio storico sulla rivoluzione di Napoli*. Nápoly, Mariano Lombardi kiadása.
- Dávila, Nicolás Gómez 2014: *További széljegyzetek egy rejtett szöveghez*. Budapest, Qadmon.
- Davis, John A. 2006: *Naples and Napoleon: Southern Italy and the European Revolutions, 1780–1860*. Oxford, Oxford University Press.
- de Maistre, Joseph 2020: *Elmélekedések*. Budapest, Századvég.
- Hahner, Péter 2006: *A régi rend alkonya*. Budapest, Panem.
- Hahner, Péter 2013: Franciaország 1815–1870. In Bebesi György (szerk.): *A hosszú 19. század rövid története*. Pécs, Bocz.
- Hobsbawm, Eric 1974: *Primitív lázadók – Vázlatok a társadalmi mozgalmak archaikus formáiról a XIX. és a XX. században*. Budapest, Kossuth.
- Jászay, Magda 1943: *A politikai gondolat Vincenzo Cuoco műveiben*. Budapest, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Olasz Művelődéstörténeti Intézetének kiadványa.
- Madarász, Imre 1994: *Az olasz irodalom története*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Meszlényi, Antal 1941: *Az egyház a forradalmak korában*. Budapest, Pázmány Péter Irodalmi Társaság.
- Molnár, Attila Károly 2021: Hang a forgószélből (előszó). In de Maistre, Joseph: *Szentpétervári beszélgetések – Az áldozathozatalról*. Budapest, Századvég.
- North, Jonathan 2018: *Nelson at Naples: Revolution and Retribution in 1799*. Stroud, Amberley Publishing.
- Notari, Domenico 2019: *Breve storia del Regno di Napoli*. Róma, Newton Compton Editori.
- Pete, László 2018: *Itáliától Olaszországig. A Risorgimento és az olasz egyesítés*. Budapest, Gondolat.
- Pete, László 2020a: *Polgárháború Dél-Olaszországban – A brigantaggio és a magyar légió*. Debrecen (akadémiai doktori értekezés).
- Pete, László 2020b: *Polgárháború Dél-Olaszországban – A brigantaggio és a magyar légió*. Debrecen (akadémiai doktori értekezés tézisei).
- Sacchinelli, Domenico 1836: *Memorie storiche sulla vita del cardinale Fabrizio Ruffo*. Milánó, Carlo Cattaneo kiadása.
- Salvatorelli, Luigi 1943: *Olaszország története II. A reneszánsztól a legújabb korig*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.